

Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'ın Sevgi Anlayışı

Atila YARGICI*

ABSTRACT

UNDERSTANDING OF LOVE IN THE BIBLE AND IN THE KOR'AN

The Bible and The Kor'an says basically the same thing about God's Love, neighbourhood and brotherhood love, whereas they mention different ideas about sexual love. Firstly, they announce that man should love God more than the other loved objects like parents, husband-wife and children. The most important manifestation of God's Love is to obey his rules and to love each other. Secondly, they also indicate brotherhood and neighbourhood love. According to them, God has created entire food and favour for everyone. There is no discrimination between the believer in God or unbeliever in him. So, man should love man without considering who he/she is. Thirdly, while Old Testament mentions sexual love very much, New Testament doesn't tell us anything about that. However, The Kur'an has expressed that sexual love is a reality of man and it should occur within the marriage.

KEYWORDS: *God's love, brotherhood love, neighbourhood love, to obey rule, forgiveness, helpful, agape, Jesus, Muhammad, lover, The Bible, The Kor'an, worship, ethic.*

Sevgi bütün insanların kalbinde Allah tarafından sınırsız potansiyelde yaratılan, tezahürleri bilinçli eylemlerle ortaya konulması gereken, psikolojik ve sosyal yönleri bulunan bir duygudur. Her insan bu sevgiyi değişik nesnelere ve objelere yöneltme eğilimindedir. Kişi başta kendisi olmak üzere, ana-babasını, eşini, çocuklarını, dost ve akrabalarını, arkadaşlarını, komşularını, daha geniş dairede bütün insanları ve çevresini sever. Bunların ötesinde kendisini ve bütün evreni yoktan yaratan, kendisine, ilişki içinde bulunduğu bütün insanlara sayısız nimetler bahşedip ihsanda bulunarak yüce sevgi ve sefkatini gösteren Allah'ı da sevme temayülü içindedir. Kişi kendisine ve bütün insanlara karşı şefkatini değişik şekillerde tezahür ettiren yüce Allah'ı sevmek gibi fitrî bir görevle yükümlüdür. Çünkü Allah insanların kendisini tanımalarını, O'na iman etmelerini ve O'nu sevmelerini istemektedir.. Bu, insanın Allah'la ilişkisi bakımından gerekli bir davranıştır. Diğer taraftan insan toplum halinde yaşamak zorundadır. Çünkü tek başına ihtiyaçlarını giderecek güçte değildir. Bu yüzden beraber yaşadığı insanlarda sevgi temeline dayalı ilişkiler kurmak mecburiyetindedir. Esas itibariyle bir tek ana-

* **Dr.**, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

babadan yaratılan insan bütün insanlarla geniş insanlık ailesinin kardeşleri mesabesinde. Bu sebeple kendisine düşmanlık beslemeyen, zulmetmeyen herkesle kardeşlik sevgisi içinde bütünleşmek mecburiyetindedir. İnsan bütün insanları kardeş telakki edip onları sevdiği gibi, komşu gibi yakınında bulunan kimseleri de sevmek durumundadır. Herkes komşusunu sevse ve onlara iyilik yapmış olsa, dünyada birbiriyle kötü geçinen, birbirine kin duyan insan kalmayacaktır. Bir önemli nokta da erkek ve dişi olarak yaratılan insanın karşı cinsden olan kimselerle bir sevgi ilişkisi içinde olması gereğidir. Bu da insanın mutluluğu ve neslin sağlıklı bir şekilde devamı, toplumun ahlak düzeni açısından son derece önem atfedilmesi gereken bir konudur. İnsan karşı cinsle olan birlikteliğini meşru bir temele oturttuğu takdirde bu sevgi ihtiyacını da en güzel şekilde tatmin etmiş olur. İnsanın kendisine verilen sınırsız sevgi potansiyelini bütün saydığımız bu sevgi nesnelere ölçülü bir şekilde sarfetmesi gerekmektedir. Şüphesiz her sevgi objesinin birbiriyle ilişkisi vardır. Fakat odak noktasında olan ise Allah'dır. İnsanın diğer bütün sevgi nesnelileriyle ilişkilerini düzenleyen de Allah sevgisidir.

İşte bu yüzden Allah sevgisi, kardeşlik, komşuluk sevgisi ve nefsanî sevgi bütün kutsal kitaplarda ve ilâhî dinlerde yer alan bir olgudur. Yaptığımız sınırlı araştırma Kitâb-ı Mukaddes'te ve Kur'an'da sevginin bu ve benzeri değişik boyutlarının zikredildiğini gösteriyor. Kur'an-ı Kerîm en son ilâhî dinin kutsal kitabı olmasından dolayı diğer kutsal kitaplarda tahrif edilmiş olan hususları tashih, doğruları tasdik etme görevini de üstlenmiştir. Bir çok konuda olduğu gibi sevgi mevzuunda da aynı durum söz konusudur. Buna göre Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'da sevgiden bahsedilmiş olması ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak sevgi ile ilgili bazı nitelermelerde farklılıklar göze çarpmaktadır. Biz bu çalışmamızda Allah sevgisi, kardeşlik, komşuluk ve şehavânî sevgi üzerinde duracağız.

A. ALLAH SEVGİSİ

Allah Grekçede "Theos", İbranicede "El" (çoğulu Elahim)dir. Eski Ahitte Allah göklerin ve yerin sahibi olarak nitelendirilmektedir.¹ Teolojik bir kavram olarak sevgi, Rab Yahve ile İsrail(Yakub) arasında karşılıklı bir duygu olarak gözükmektedir. Yahve'nin sevgisi İsrail için bir ip gibidir ki, İsrail'i kendisine çeker.² Aynı zamanda Allah'ın İsrail'e sevgisi bazen bir baba sevgisi olarak takdim edilir.³ Buna göre Rab Yahve bazen İsrail'i sevdiği gibi bazen de ona karşı olan sevgisi sona erer.⁴ Eski ahitte bunların dışında Rab Yahve'nin İsrail'e sevgisi, O'nun atalara olan sevgisinin bir devamı olarak sunulmaktadır.⁵ Eski ahitte sevgi kavramı "seçme"(election) kavramı ile birlikte zikredilir. Buna göre Yahve'nin sevgisi "seçtiği" bir sevgidir ve o sevdiği

1 Tekvin, 14: 19-22 Ayrıca Allah için bkz: Çıkış, 5: 13-19

2 Hosea, 11: 4

3 Hosea, 11:1

4 Hosea, 19: 10

5 Tesniye, 4: 37; 7: 8; 10: 15

için seçmektedir.⁶ Diğer taraftan Eski Ahit'te Rab Yahve iyiliği, doğruluğu ve adaleti sevmektedir. Aynı zamanda o iyilik yapanları da sevmektedir.⁷ Eski Ahit'e göre Rab Yahve'nin İsrail'e sevgisi karşılıksız kalmamaktadır. Çünkü İsrail de Yahve'yi bütün kalbi ve gücüyle sever. Rab sevgisinin gerektirdiği ilk şey ise, O'nun emirlerini yerine getirmektir. Rab Yahve kendisini seven ve emirlerini yerine getirenlerin inayetine mazhar olacaklarını söylemektedir.⁸ Diğer taraftan İsrail'in Yahve sevgisi, bir kadının kocasına olan sevgisine benzetilmektedir.⁹ Eski Ahit'te bireysel bir fert olarak Süleyman'ın Allah'ı sevdiğine işaret edilmekte,¹⁰ bazı ayetlerde ise Rab Yahve kendisini sevgi objesi olarak takdim etmektedir.¹¹

Yeni Ahitte İsa, şeriatla en büyük emrin, bir kişinin Allah'ı bütün canı ve yüreği ile sevmesi olduğunu bildirmektedir.¹² Yine, Yeni Ahit'te hiçbir kimsenin iki efendiye kulluk edemeyeceği bildirilerek, bunların Allah ve mammona yani zenginlik olduğuna dikkat çekilmekte, çünkü insanın bunlardan ya birisini seveceğine, diğerinden nefret edeceğine işaret edilmektedir. Buna göre Allah'ı seven ve ona kulluk eden bir kimsenin giyecek ve yiyecek hususlarında kaygı çekmemesi gerekmektedir. Hayat bunlardan daha üstündür.¹³ Yeni Ahit'te Allah, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tarafından temsil edildiği için¹⁴ Allah sevgisi başka sevgileri de içinde barındırmaktadır. Teolojik anlamda Allah sevgisi Yeni Ahit'tin Yunanca çevirilerinde "Agape veya Agapan" olarak ifade edilmektedir.¹⁵ Özellikle Yeni Ahit'te İsa'nın Allah'ın sevgili oğlu olarak seçildiğinin ifade edilmesi konunun özünü oluşturmaktadır.¹⁶ Agape kavramı aynı zamanda Allah'ın ve İsa'nın insan sevgisini, insanın Allah ve İsa sevgisini bir de insanların karşılıklı sevgisini ifade ediyor.¹⁷ Bu konuda yapılan yorumlar, en geniş semantik anlamına göre "agape" teriminin yalnızca dünyada ilahi aksiyonun bir tarzı ve insan ile Allah arasındaki bir ilişkiye has değil, aynı zamanda Allah'ın kendi tabiatının özüdür. (Essential nature of God himself) Aynı zamanda Agape, Allah'ın büyük bir iltifatla eşsiz bir

6 İşaya, 43: 4; Malaki, 1: 2; Mezmurlar, 47: 5

7 Mezmurlar, 11: 17; 33: 5; 37: 28

8 Tesniye, 5: 8-10; 7: 9

9 Yeramya, 2: 2

10 I. Krallar, 3: 3

11 Mezmurlar, 5: 11; 69: 37 Ayrıca Eski Ahit'teki Allah sevgisi ile ilgili bkz: Niyafa el Matrân, Antonyus Necib, "Muhabbe", *Mucemu'l-Lahuti'l-Kitabî*, Beyrut, Darü'l-Maşruk, 1986, s. 712-713

12 Matta, 22: 38-40; Markos, 12: 28-34; Yeni Ahitteki "Allah Sevgisi" ile ilgili geniş bilgi ve yorumlar için bkz. Paul Ramsey, *Basic Christian Ethics*, New York, Charles Scribner's Sons, 1952, s. 117-132; Brian P. Gaybba, "God As Love", Bowman L. Clarke, *God*, New York, Paragon House Publishers, 1984, s. 15-37

13 Matta, 6: 24-34

14 Thomas Michel, teslisin hıristiyanlıkta tektanrıcılığı ifade ettiğini söylemektedir. Thomas Michel, *Tanrı Bilimine Giriş*, İstanbul, Ohan Basımevi, 1992, s. 64-70

15 John L. Mc Kenzie, "Love", *Dictionary of The Bible*, New York, Macmillan Publishing Company, 1965, s. 521

16 Matta, 3: 17; 12: 18; Markos, 1: 11; 9: 7; Luka, 3: 22; 9: 35; 20: 13

17 John L. Mc Kenzie, "Love", *Dictionary of The Bible*, s. 522

şekilde sadece kendi oğlunu (Hz. İsa), günahkar insanlığın sorumluluğunu almak için, bu suretle onları suçluluklardan aklamak ve onları Allah'ın sevgisi içerisinde ebedî olarak yaşatmak ve özgür hale getirmek maksadıyla bu dünyaya göndermesini, böylece Allah'ın sevgisini göstermesini ifade ediyor.¹⁸ Nitekim Yeni Ahit'te Allah sevgisinin "Mesih İsa"da olduğuna dikkat çekilmektedir.¹⁹ İsa da havarilerinden kendisini ana-baba ve çocuklarından daha fazla sevmelerini istemektedir.²⁰ Yeni Ahit'te İsa'yı sevmenin bir insan ne kadar günahkar olursa olsun bağışlanmasına sebep olacağına vurgu yapılmaktadır. Nitekim Luka, kötü bir kadının İsa'yı sevdiğinden dolayı affa uğradığını yazmaktadır.²¹ Yuhanna, Allah'ın sevgi olduğundan bahsetmektedir.²² Ona göre sevgi Allah'tan olduğu için insanların birbirini sevmesi gerekir. Seven adam Allah'ı bilir, sevmeyen adam Allah'ı bilmez. Allah'ın insanlara sevgisi ise biricik oğlu İsa'yı onun vasıtasıyla yaşamaları için dünyaya gönderdi. Allah insanları sevdiği için insanların günahlarına keffaret olması amacıyla oğlunu göndermiştir.²³ Allah'ın insanları bu şekilde sevmesine karşılık insanlar da birbirlerini sevmelidir.²⁴ Bu ifadelerden Allah'ın insanları sevmesinin en önemli tezahürünün İsa'nın günahlara keffaret olarak gönderilmesi olduğu anlaşılmaktadır. İnsanların Allah'a sevgisinin tezahürü ise İsa'yı ve birbirlerini sevmesidir. Buna göre bir kişi Allah'ı sevdiğini söyleyip kardeşinden nefret ederse yalancıdır.²⁵ Çünkü görmüş olduğu kardeşini sevmeyen görmemiş olduğu Allah'ı sevemez.²⁶ Diğer taraftan Allah'ın emirlerini tutmak da Allah'ı sevmenin alametlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.²⁷ Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, sevgi söz ile değil, amel ve davranış ile ortaya çıkar.²⁸

Kitab-ı Mukaddes ile Kur'an'ı karşılaştırdığımızda ikisi arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar bulunduğunu da görmekteyiz. Herşeyden önce Kur'an, hıristiyan veya yahudilerin Allah'ın sevgilileri olduğu iddiasını kabul etmez.²⁹ Aynı zamanda Hz. İsa Hazret-i Meryem'in oğlu ve Allah'ın da resu-

18 J. Buruje Long, "love", *The Encyclopedia of Religion*, New York, Macmillan Publishing Company, 1987, IX, 37.

19 Romalılar, 8: 37-39

20 Matta, 10: 37; Markos, 10: 21

21 Luka, 7: 36-50; İsa sevgisi için ayrıca bkz: Thomas Michel, *Tanrı Bilimine Giriş*, s. 85-87

22 Allah'ın sevgi olduğu konusu Hıristiyanlıkta tartışma konusudur. Bu konuyu tartışan bazı yazarlara göre Allah sevgi modelidir. (God is the model of love) Biz sevginin ne olduğunu Allah'a bakarak öğreniriz, kendimize bakarak değil. Bunu da ancak İsa'nın öğretilerine, ölmesine, dirilmesine ve Allah'ın bize sevgisinin bir vahyi olmasına bakarak anlarız. Bu konudaki geniş tartışma için bkz: Sallie Mc Fague, *Models of God*, Phidadelphia, Fortress Press, 1987, s. 125 vd.

23 I. Yuhanna, 4: 7-10

24 I. Yuhanna, 4: 11

25 I. Yuhanna, 4: 20; Romalılar, 13: 8-10

26 I. Yuhanna, 4: 21

27 I. Yuhanna, 5: 3

28 I. Yuhanna, 3: 18

29 Bu konudaki ayette şöyle denmektedir: Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Biz Allah'ın çocukları ve sevgilileriyiz." dediler. De ki: "Madem öyledir, neden günahlarınızdan dolayı sizi azaplandı-

lüdür.³⁰ Meryem'in oğlu İsa'nın Allah olduğunu söyleyenler de kafir olmuşlardır.³¹ Kur'an'a göre Hz. İsa öldürülmemiş, göğe yükseltilmiştir.³² Ayrıca Kur'an'da Hz. İsa'nın insanların günahlarına keffaret olarak gönderildiği de zikredilmez. Hz. İsa Allah'ın oğlu değil, sadece bir peygamberdir. Bu açıdan baktığımızda Kur'an'ın Allah sevgisi anlayışı ile Kitab-ı Mukaddes'in, bilhassa da Yeni Ahit'in sevgi anlayışı arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Kur'an'a göre Allah'ın güzel isimlerinden birçoğu sevgiyi ifade eder. Rahman, Rahim ve Vedud bunlardan sadece bir kaçıdır.³³ Yapılan bazı araştırmalar Allah'ın bütün isimlerinde bir sevgi anlamının varlığını göstermektedir.³⁴ Vedud ismi hem seven hem de sevilen anlamlarında kullanılmaktadır. Rahman ve Rahim isimleri ise insanlığa ihtiyaç duydukları dünyevî ve uhrevî nimetleri bahşetmeyi ifade ederek, O'nun sevgi ve şefkatini anlatmaktadır. Burada Allah'ın insanlığa olan sevgi ve şefkatinin onlara sayısız nimetler vererek tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Yüce Allah'ın bütün insanlığa olan bu sevgisinde hiçbir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Kur'an da tıpkı diğer kutsal kitaplar gibi sevginin soyut bir kavramdan çok somut yansımaları olan bir kavram olduğunu kabul eder. Buna göre Allah'ın insanları sevmesinin en önemli tezahürü, onların ihtiyaç duydukları herşeyi yaratmasında ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah bu açıdan sevgisinde ayırım yapmaz. Onun Rahmeti herşeyi kuşatır.³⁵ İnanan da inanmayan da bu dünyada onun sevgisinden nasibini alır. Ancak bir sınav için dünyaya gönderilen insanların O'nun varlığına ve birliğine inanarak emirlerini yapması durumunda bu rahmet, yani sevgi onları ebedi olarak kuşatacaktır.

Diğer taraftan Yüce Allah'ın insanların dünyevî ve uhrevî mutluluklarını temin etmek amacıyla peygamberler ve kutsal kitaplar göndermesi de onun sevgisinin en önemli tezahürlerindedir. Bu yüzden peygamberimiz s.a.v'in

nyor? Siz ancak Allah'ın yarattıklarından bir beşersiniz. Allah istediğini affeder, istediğine azab verir Çünkü göklerin, yerin ve ikisinin arasındakilerin mülkiyeti Allah'ındır. Ve herşey sonunda ona dönecektir." Maide, 5: 18 Bu konuyla ilgili ayrıca bkz: Reynold A. Nicholson, "Love" (Muhammadan), *Encyclopedia of Religion and Ethics*, New York, Charles Scribner's Sons, 1951, VII, 176.

30 Nisa, 4: 171

31 Maide, 5: 17, 72; Maide suresinde zikredilen ayetlerde bazı hıristiyan ruhbanlarının Hz. İsa'yı ve onun annesini ilah edinmelerin ne kadar yanlış yaptıkları şu şekilde anlatılır: Ve hatırla ki, Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara dedin, 'Allah'ın yanında beni ve anamı iki ilah edin!" der. İsa: "Allah'ım! seni tenzih ederim. Benim hakkım olmayan bir şeyi söylemek, bana yakışmaz. Eğer söylemişsem, muhakkak sen beni bilirsin. Fakat ben Sen'i bilmem. Şüphesiz sen bütün gizli olanları bilensin. Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, olan emrinden başkasını onlara söylemedim. Ben onların içinde olduğum müddetçe, onlara şahit idim. Beni yanına aldığında artık onları gözetleyen Sen oldun." Maide, 5: 116-117

32 Nisa, 4: 156-158

33 Rahman ve Rahim isimleriyle ilgili ayetlere toplu olarak bkz: Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemu'l-Müfreh li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul, el Mektebetü'l-İslamiyye, 1984. s. 307-308; Allah'ın "Vedud" ismi için ayrıca bkz: Hud, 11: 19; Buruç, 85: 114

34 Mir Valuiddin, *Love of God*, Lahore, Oriental Publishers, , tsz, s. 86-88

35 Araf, 7: 156

alemlere rahmet olarak gönderildiğinden bahsedilir.³⁶ Aynı zamanda Kur'an da rahmet olarak isimlendirilmektedir.³⁷

Bir başka açıdan bakıldığında Allah'ın affedici olması da O'nun sevgisinin tezahürlerinden birisidir. O'nun Gafur, Gaffâr, Settâr, Rahîm, Tevvâb olması O'nun affedici olduğunu gösteriyor. Buna göre yüce Allah şirkin dışında insanların bütün günahlarını affedeceğini söylemektedir.³⁸ Önemli olan insanın Allah'a yönelmesi, O'ndan af dilemesidir. İşte bu ve benzeri ayetlerde Allah'ın insanları sevdiği açık bir şekilde görülmektedir. İnsan Allah'ın bu sonsuz sevgi ve şefkatine karşı ne yapacaktır? Bu sorunun cevabı şu ayette gizlidir: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin."³⁹ Burada Allah'ı sevmenin Hz. Muhammed'e tabi olmak gibi fiili bir tezahürü nazarlara sunulmaktadır. Kur'an'da belirtildiğine göre Hz. Muhammed'e tabi olmak, Allah'a tabi olmak demektir.⁴⁰ Çünkü Hz. Muhammed zaten Allah'ın elçisidir. Onun emirlerini hem bizlere getirmekte, hem de kendisi bizzat tatbik ederek, güzel bir örnek olmaktadır. Bu durumda Allah'ı sevmenin O'nun emirlerini yapıp nehiylerinden kaçınmakla mümkün olacağı söylenebilir. O halde işin içine belirli ibadetlerin yanısıra ahlak boyutu da girmektedir.

Yüce Allah'ın Kur'an'da öngördüğü toplum Allah'ı bütün sevdiklerinden fazla seven⁴¹ ve aynı zamanda birbirlerini de seven ve birbirlerine karşı şefkatli olan bir toplumdur.⁴² O halde Allah'ı sevmek diğer insanları sevmeyi ve onlarla iyi geçinmeyi de gerekli kılmaktadır. Buna göre birbirlerini seven kişiler, iyi ahlaklı olan kişilerdir. Bu yüzden yüce Allah, insanların birbirlerini daha çok sevmesine sebep olan güzel ahlak kriterlerine sahip olanları seveceğini, kötü ahlakî niteliklere sahip olanları da sevmeyeceğini bildirmektedir. Kısaca söylemek gerekirse Yüce Allah'ın sevdiği davranışlar ihsan, tevbe, takva, sabır, tevekkül, adaletli olma; Allah'ın sevmediği davranışlar da imansızlık, zulüm, kibirlenme, bozgunculuk yapma, haddi aşmak, israf, hıyanet ve şımarıklık gibi hususlardır.⁴³ Kur'an'da zikredilen ve Yüce Allah'ın sevgisini ortaya koyarak insanlardan yapmasını ve kaçınmasını istediği davranışların hepsi, insanların bu dünyada birbirlerini sevmesine sebep olacak, düşmanlığı ve kini ortadan kaldıracak davranış türleridir. O halde Allah sevgisi, O'na belirlenmiş zamanlarda farz olan ibadetleri yapmayı gerekli kıldığı gibi, güzel davranışlarla bezenmeyi de gerektirmektedir.

B. KARDEŞLİK SEVGİSİ

Kardeşlik Sevgisi, Kitab-ı Mukaddes'te, Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamberimizin s.a.v. hadislerinde birbirlerine yakın anlamlarda zikredilen bir konu-

36 Enbiya, 21: 107

37 Lokman, 31: 3

38 Nisa, 4: 48; Zümer, 39: 53

39 Al-i İmran, 3: 31

40 Nisa, 4: 80

41 Tevbe, 9: 24

42 Fetih, 48: 29

43 Bu konuda şu ayetlere bkz: Bakara, 2: 195, 222; Alu İmran, 3:32, 57, 76, 140,146, 159; Maide, 5: 42, 87; Nisa, 4: 36; En'am, 6: 141; Enfal, 8: 58; Kasas, 28: 76

dur.⁴⁴ Kardeş ifadesi Eski Ahit'te anne-babanın çocukları⁴⁵ için kullanıldığı gibi, aynı klan ya da kabile üyeleri⁴⁶ veya aynı milletin fertleri için de zikredilmektedir.⁴⁷ Buna göre "Kardeşine yüreğinden nefret etmeyeceksin" ifadesi yahudi milletin fertleri arasındaki bir sevgiyi dile getirmektedir.⁴⁸ İnsanın diğer kişilere saygı göstermeden Allah'ın rızasını ve sevgisini kazanması mümkün değildir. Bu yüzden Eski Ahit'te gariblere, yani yabancılara haksızlık edilmemesi, zulmedilmemesi istenmekte ve İsrailoğullarına Mısır diyarında nasıl olduklarını hatırlamaları tavsiye edilmektedir. Ayrıca öksüzlere, dullara, fakirlere de yardım edilmesi ve onların incitilmemesi talep edilmektedir.⁴⁹ Bu konudaki tavsiye aynı zamanda Allah'ın İsrailoğullarına çıkış esnasında gösterdiği muameleye dayandırılmaktadır. Nitekim bir yerde, Rabbin öksüz ve dul kadın için adalet ederek, garibe ekmek ve elbise vermek suretiyle onları sevdiği nazarlara verilerek, "Siz de garibi sevin. Çünkü Mısır diyarında gariptiniz." ifadesi kullanılmaktadır.⁵⁰ Bir başka yerde de, "Ve diyarınızda bir garib seninle misafir olursa, onu mağdur etmeyeceksiniz. Sizinle misafir olan garib aranızda yerli gibi olacak ve onu kendin gibi seveceksin." denilmektedir.⁵¹ Bu konuda yapılan yorumlar, daha Hazret-i İsa (a.s.) gelmeden önce Eski Ahit'te sevginin alanının genişletildiği, Yahudi düşmanlarının bile sevilmesi gerektiğinin dile getirildiğini ifade etmektedir.⁵² Eski Ahitte ayrıca düşmanın bir hayvanı kaybolmuşsa, onu bulmaya yardım edilmesi de zikredilmekte, böylece insanın kendisinden nefret edene yardım ederek sevgi göstermesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁵³ Eski Ahit'le ilgili yapılan bazı yorumlarda, sevginin sosyal bir duygu olduğuna dikkat çekilmekte, oruç tutmanın kıskançlığı giderip sevgiyi getireceği dile getirilerek, "Güçlü insanın düşmanı ile arkadaş olan kişi olduğuna" vurgu yapılmaktadır. Buna göre doğru arkadaşlık övülmekte, yanlış arkadaşlık da kınanmaktadır.⁵⁴ Kitab-ı Mukaddes'le ilgili yapılan bazı çalışmalarda Eski Ahit'te bulunan "komşunu kendin gibi seveceksin" ifadesi kardeşlik sevgisi olarak yorumlanmaktadır.⁵⁵ Eski Ahit'te sevgi, dostluk ve arkadaşlık anlamında da kullanılmaktadır. İbranice'de bir kişinin arkadaşları "sevgililer"

44 Erich Fromm kardeşlik sevgisini İncil ve Tivrattaki bazı ifadeleri kullanarak yorumlamıştır.

Bkz: Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev: İştan Gündüz, İstanbul, Say Yayınları, 1997, s. 53-54

45 Tekvin, 27: 6

46 Sayılar, 16: 10

47 Tesniye, 15: 12

48 Levililer, 19: 17

49 Çıkış, 22: 20-26

50 Tesniye, 10: 18

51 Levililer, 20: 33-34 Yahudilikteki kardeşlik sevgisi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Samuel S. Cohov, *Judaism a way of life*, Cincinnati, The Union of American Hebrew Congregations, 1948, s. 201-210

52 Niyafa el Matran, Antonyus Necib, "el-muhabbetü'l-ehaviyye", *Mucemu'l-Lahuti'l-Kitabı*, s. 716

53 Çıkış, 23: 4-6

54 G. Deutsch, "Love (Jewish)", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, VII, 175

55 Levililer, 19: 18 ayrıca bu konudaki yorumlar için bkz Niyafa el Matran, Antonyus Necib, "el-muhabbetü'l-ehaviyye", *Mucemu'l-Lahuti'l-Kitabı*, s. 715.

diye isimlendirilir.⁵⁶ Ayrıca arkadaşlık sevgisi kadına olan sevgiden çok daha kuvvetli bir sevgidir.⁵⁷

Kardeşlik Sevgisi Yeni Ahit'te de zikredilmektedir. Yeni Ahitte 163 yerde "kardeşlik"ten bahsedilmektedir.⁵⁸ İsa Allah'ın (Father) isteğini yerine getirenin kendi kardeşi, kız kardeşi ve anası olduğunu⁵⁹, kardeşine kızanın hükme müstehak olacağını, ahmak diyenin ise cehennem ateşine müstehak olacağını söyleyerek Allah'a itaat edenlerin birbirlerine sevgi ve nezaketle davranması gerektiğine işaret eder.⁶⁰ Petrus'un birinci mektubunda, bütün insanlara hürmet edilmesi gerektiğini bildiren Petrus, kardeşliğin sevilmesini istemektedir.⁶¹ Pavlus ise kardeşlik sevgisinde insanların birbirlerini şefkatle sevmesi gerektiğini dile getirir.⁶²

Yeni Ahit'e göre sevgi kötülük yapana dua etmeyi gerektirir.⁶³ Yeni Ahit'te sadece komşunun değil düşmanların bile sevilmesi gerektiğine dikkat çekilmekte ve eza edenlere dua edilmesi istenmektedir. Yalnızca kardeşini sevenlerin vergi toplayanlardan ve putperestlerden farklı olmayacağına vurgu yapılmaktadır. Burada bir insanın yalnızca kardeşini sevmesinin yetmeyeceği, aynı zamanda insanın düşmanını da sevmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Düşmanlarını sevenler davranış olarak Allah'a (father) benzemektedirler. Çünkü o güneşi kötülerin ve iyilerin üzerine doğdurduğu gibi, yağmuru da ayırım yapmadan onların üzerlerine yağdırır.⁶⁴ Yeni Ahitteki bu ifadeler, "tarafsız bir sevgi", "insanın kendisini sevmesini içermeyen bir sevgi" olarak nitelendirilmektedir. Bu yorumculara göre İsa, sevgide nefret edilen kişilere karşı "Allah modelini" sunmaktadır.⁶⁵

Yeni Ahit'te "Birbirinizi sevmekten başka , kimseye bir şey borçlu olmayan; çünkü diğerini seven şeriatı itmam etmiştir."⁶⁶ denilerek, kardeşlik sevgisinin önemine işaret edilmektedir. Ayrıca Allah sevgisi ile kardeşlik sevgisi arasındaki ilişkiye temas edilmektedir. Bu konuyla ilgili bölümlerde bir kişinin Allah'ı sevdiğini söylediği halde, kardeşinden nefret ederse yalancı olacağı bildirilerek, " Çünkü görmüş olduğu kardeşini sevmeyen görmemiş olduğu Allah'ı sevmez. Ve onun tarafından, Allah'ı seven kardeşini de sevsin, diye emrimiz vardır."⁶⁷ ifadesi kullanılmaktadır. Aynı zamanda ise Yuhanna

56 I. Samuel, 18: 15; I. Krallar, 5: 5; Eyüb, 19: 10-15. Ayrıca bkz: G. Deutsch, "Love"(Jewish), *Encyclopedia of Religion and Ethics*, VII, 175.

57 II. Samuel, 1: 26 Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz: John L. Mc Kenzie, "Brother", *Dictionary of The Bible*, s. 108; Koufman Kohlen, "Love", *The Jewish Encyclopedia*, New York, Funk and Wagnull Company, VIII, 189

58 John L. Mc Kenzie, "Brother", *Dictionary of The Bibles*, 108;

59 Matta, 12: 50; Markos, 3: 35; Luka

60 Matta, 5: 22

61 I. Petrus, 2: 17

62 Romalılar, 12: 10; I. Petrus, 1: 22; 3: 8; II. Petrus, 1: 7

63 Korintoslular 1, 4: 11-12

64 Matta, 5: 43-48; Luka, 6: 27-36

65 Paul Ramsey, *Basic Christian Ethics*, s. 98-99

66 Romalılar, 13: 8-9

67 I. Yuhanna, 4: 20-21

İncili'nde bildirildiği gibi, İsa kendi sevgisi ile kardeşlik sevgisini bir tutmakta ve “ Size birbirinizi seviniz diye yeni bir emir veriyorum; sizi sevdiğim gibi siz de birbirinizi seviniz. Eğer birbirinize sevginiz olursa, benim şakirtlerim olduğunuzu bütün insanlar bununla bilecekler”⁶⁸ demektedir. İsa'ya göre kardeşini seven nurda durur, sevmeyen ve nefret eden ise karanlıkta kalır.⁶⁹

Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık 98 ayette kardeşlikten bahsedilmekte, bunların bir çoğunda kan bağı kardeşliğine, bazılarında ise peygamberler arasındaki kardeşliğe ve din kardeşliğine temas edilmektedir.⁷⁰ Kardeşlik ifadesi geçmese bile bazı ayetlerde insanların bir erkek ve dışıden yaratıldıkları hatırlatılarak, bu anlamda herkesin insanlık kardeşliği içerisinde mütaala edilmesine işaret edilmektedir.⁷¹ Bundan dolaydır ki düşmanlık kavramı izafidir. Bugün düşman telakkî edilen bir kişi yarın dostunuz olabilir. Kur'an bu yüzden iyilikle kötülüğün bir olmadığını, kötülüğü en güzel şekilde savmak gerektiğini, bu durumda düşman olan kişilerin bile samimi bir dost olabileceğine dikkat çekilmektedir.⁷² Burada bir kişinin bir insana kötülükte bulunması durumunda, bu kötülüğü affetmenin onu “iyilikle savmak” anlamına geldiğine işaret edilmektedir. Örneğin birisi sizi yermişse sizin onu övmeniz onun bu kötülüğünü iyilikle savmak anlamındadır. Aynı şekilde sizin çocuğunuzu öldüren bir kimsenin çocuğunu düşmanın elinden kurtarmanız da bu kategoriye girer. Böyle yapıldığı takdirde düşmanın insana dost olması mümkün değildir. İbn-i Abbas, bu ayeti yorumlarken kötülüğü iyilikle savmayı, insanın kızıldığı zaman sabırlı olması, cahilce muameleye maruz kaldığında hilm göstermesi ve kötü davranışla karşılaştığında affetmesi şeklinde izah etmiştir.⁷³ Nitekim bir başka ayette de muttaki kişilerin özellikleri sayılırken, bunların darlıkta da bollukta da bağıştta bulunma, öfkeyi yutma ve insanların kusurlarını affetme olduğu zikredilir.⁷⁴ Bu ayette Kur'an'ın evrensel mesajlarından birisine dikkat çekilmektedir. Kur'an'a göre bütün insanlar insan olmaları cihetiyle kardeş telakkî edilmektedir. Çünkü herkes Hz. Adem ve Havva'dan yaratılmıştır. O halde İnsan darda ve sıkıntıda olan kişiye kendisi bolluk içinde de olsa darlık içinde de olsa muhakkak yardım etmelidir. Bu, insanlık kardeşliğini sevmenin en önemli tezahürüdür. Sıkıntıda olan bir kişinin inancı ön planda değildir. Bu, Allah'ın insanlarda Rahman isminin tecellisi demektir. Allah bu dünyada inanan-inanmayan ayrımı yapmaksızın herkese rızık vermektedir. Kur'an'da bir çok ayette zikredilen çeşitli nimetler bütün insanlar için hazırlanan nimetlerdir. Diğer taraftan kardeşlik sevgisinin en önemli ikinci bir tezahürü de öfkeyi yutmaktır. Çün-

68 Yuhanna, 13: 34-35

69 Yuhanna 1, 1: 7-11

70 Kur'an'da kardeşlik ile ilgili ayetler için bkz: Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 23-25

71 Hucurat, 49: 13

72 Fussilet, 41: 34

73 Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez Zemahşerî, *el Keşşâf*, Beyrut, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997, IV, 205

74 Al-i İmran, 3: 134

kü öfke ile hareket etmek insanın hem kendisine hem de karşısındakine zarar vermesine sebep olur. Öfkeli bir davranış dostluğu değil düşmanlığı kökürler. Kardeşlik sevgisinin ayette zikredilen üçüncü bir tezahürü de insanları affetmektir. Başkalarının hatalarını bağışlamak sevginin oluşmasına sebep olur. Nitekim bunu teyid eden bazı ayetlerde müminlerin boş sözlerle çirkin davranışlarla karşılaştıklarında buna aldırış etmeyip izzet ve şereflerini koruyarak oradan geçip gidecekleri ifade edilmektedir.⁷⁵ Aynı zamanda affedici olmak Allah'ın bir sıfatıdır. Yüce Allah Kur'an'da şirk dışında bütün günahları istediği kimselerden affedeceğini bildirerek, insanları hatalarından dönmeye davet etmektedir.⁷⁶ Bir mümin başkalarının kusurlarını affettiği zaman bu ahlakla da ahlaklanmış olmaktadır.⁷⁷ Bu yüzden yüce Allah mümin insanları her zaman affedici olmaya çağırılmaktadır. Bu konudaki ayetlerden bir kısmı da Şura suresinde bulunmaktadır. Bu ayetlerde müminlerin özelliklerinden birisinin de "kızdıkları zaman bağışlamak" olduğu,⁷⁸ kötülük yapana kötülük yapmanın normal bir kural olduğuna dikkat çekildikten sonra, "ama kim affeder barışırsa, onun karşılığı Allah'a aittir. Şüphesiz o zalimleri sevmez" buyrulmaktadır.⁷⁹ Bu ayetlerde kötülüğe kötülükle değil, affetmek ve barışmakla karşılık vermenin daha iyi olacağına vurgu yapılmaktadır. Gerçekten de affetmek ve kötülüğe iyilikle mukabele etmek düşmanlığı sona erdirici, kardeşlik ortamını sağlayıcı bir özellik taşımaktadır. Nitekim bir başka ayette de "affetmenin takvaya daha yakın olacağı" zikredilmektedir.⁸⁰ Bir diğerinde ise müminler karşılıklı yapılan hataları affetmeye çağrılarak, Allah'ın da affedici olduğu hatırlatılmaktadır. O halde kardeşlik sevgisi herkesi affetmeyi gerektirmektedir. Kur'an bu affetmenin başka dinlere mensub olanları da kapsadığına işaret etmektedir. Konuyla ilgili bir ayette Yahudilerin Allah ile yaptıkları ahidlerini bozduklarına, Tevrat'ı değiştirdiklerine, uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttuklarına dikkat çekildikten sonra, onların pek azının hain olmadığı ifade ediliyor ve "Yine de onları affet, aldırma. Çünkü Allah muhsinleri, yani güzel davrananları sever" buyruluyor.⁸¹ Bazı tefsirlerde bu ayetlerin savaş ayetleriyle nesh edildiği iddia ediliyorsa da, genel görüş bu ayetin neshedilmediği yönündedir. Buna göre örneğin Beyzavî, ayetin neshedildiğini söylerken,⁸² bazı tefsirciler ayetin neshedilmediğini dile getirmektedir. Çağdaş müfessirlerden El-malılı, bu konudaki görüşleri özetledikten sonra, yahudilerden iman edenlerin de hain olanların da affedilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Buna

75 Furkan, 25: 72

76 Nisa, 4: 116 Ayrıca Allah'ın affediciliği ile ilgili olarak bkz: Bakara, 2: 187; Alu İmran, 3: 152; Maide, 5: 95

77 Teğabün, 64: 14

78 Şura, 42: 37

79 Şura, 42: 40

80 Bakara, 2: 237

81 Maide, 5: 12-13

82 Abdullah b. Ömer el-Beydavî, *Envarü't-Tenzil*, Haşiyetü Şeyh Zade kenarında, İstanbul, İhlas Vakfı Yayınları, 1995, II, 201.

göre bu ayetlerde onların ne kadar cinayet de yapmış olsalar affedilmeleri istenerek, İslam'ın müsamahasına işaret edilmektedir. Bu yüzden anlam, "Geçmiş affet, gelecekte de her hainliği cezalandırma taraftarı olma" demektir.⁸³ Bu ve benzeri ayetler de gösteriyor ki, İslam kardeşliğin sınırlarını din ayırımı yapmaksızın bütün insanlık olarak çizmektedir.

Nitekim peygamberimiz s.a.v. de bazı hadis-i şeriflerde müslümanı tarif ederken onun "insanların elinden ve dilinden emin olduğu" kimse olduğunu,⁸⁴ bildirmektedir. Bir başka hadis-i şerifte de müminin komşusunun şerhinden emin olduğu kimse olduğunu söylemektedir.⁸⁵ Bu hadisler yukarıdaki ayetlerin anlamlarıyla bağlantılı görülmektedir. Çünkü müslüman dinî inançlarına göre bir yargılamada bulunmaksızın diğer insanlara kötülük yapmayan tam tersine iyilik yapan kimsedir. Bu bağlamda suçsuz yere, herhangi bir cana kıymamış bir kimseyi öldürmenin bütün insanları öldürmek demek olduğuna⁸⁶ işaret edilerek, insanlık kardeşliği çerçevesinde hiç kimse-nin kimseyi öldürme hakkına sahip olmadığına dikkat çekilmektedir.

Bunun dışında Kur'an iman edenlerin de kardeş olduklarını bildirmektedir.⁸⁷ Burada da insanlık kardeşliğinin içinde bir de "iman kardeşliği" olgusuna dikkat çekilmektedir. Buna göre kardeş olan müminler, birbirlerini seven kişilerdir.⁸⁸ Aynı zamanda birbirlerine karşı merhametli, şefkatli, kafirlere karşı da serttirler.⁸⁹ Bu ayette belirtilen kafirlere karşı serttirler, (şiddetlidirler) ifadesi, kafirlerin saldırmasıyla, müslümanları yok etmeye çalışmasıyla ilgilidir. Yoksa saldırı vaki olmadığı takdirde müminler diğer insanlara da merhametli ve şefkatli davranmakla yükümlüdür. Nitekim, Hz. Musa ile kardeşi Harun'un Firavun'a "kavl-i leyyin"⁹⁰ diye ifade edilen yumuşak bir üslûbla hitab etmesini isteyen Kur'an'ın bu anlayışı herkese karşı gösterilmesi gereken sevgi dolu bir yaklaşımdır.

Kur'an'ı Kerim'e göre kardeşlik sevgisi bir kişi hakkında duyulan bir haberi araştırmayı gerekli kılar. Yoksa insan bilmeden bir topluluğa zarar verebilir.⁹¹ Diğer taraftan bu sevgi, savaştan iki grubu barıştırmayı, barışa yanaşmayan zalimin ise zulmünü gidermeyi, başka toplumları küçük görmemeyi, ayıplamamayı, kötü lakaplarla hitap etmemeyi gerektirir.⁹² Bunların da ötesinde bu kardeşlik sevgisi, kötü zannı, gizli sırları araştırmayı, gybet etmeyi de yasaklamaktadır.⁹³ Bazı hadislerle göre de kardeşinin yardımına koşana

83 Elmahlı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Zehraveyn, tsz, III, 185-186

84 Buhârî, İman, 4-5

85 Ebu Abdillah Muhammed b. Embri'l-Hasen el-Buhârî, *es-Sahihu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Edeb, 29; Ebu'l-Hüseyin Müslim, *Sahih-i Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, İman, 73

86 Maide, 5: 32

87 Hucurat, 49: 10

88 Maide, 5: 54

89 Fetih, 48: 29

90 Taha, 20: 44

91 Hucurat, 49: 6

92 Hucurat, 49: 9-11

93 Hucurat, 49: 12

Allah'ın yardım edeceği,⁹⁴ kardeşinin yüzüne gülmenin sadaka olacağı beyan edilmektedir.⁹⁵ Bir hadis-i şeriflerinde de Peygamberimiz s.a.v., kardeşini seven bir kimsenin bunu ona bildirmesini istemektedir.⁹⁶

Görüldüğü gibi hem Kur'an-ı Kerim hem de hadis-i şerifler insanlık ve iman kardeşliğini dile getirmektedir. Buna göre mümin müminin kardeşidir. Kur'an müminlerin kardeş olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda mümin kendisi gibi insan olarak yaratılan herkese karşı da geniş insanlık kardeşliği bağıyla bağlıdır. Müminde bulunması gereken, bağışlayıcılık, sevgi, merhamet, kusurları örtmek, iyilik yapmak gibi bütün nitelikler sadece mümine karşı gösterilmesi gereken güzel ahlaki sıfatlar değildir. Bunlar bütün insanlara karşı müminde varolması gereken ideal ahlak prensipleridir. Bundan dolayı Kur'an, sadece kendilerini yurtlarından çıkararak, din hususunda kendileriyle savaşıyor ve onlara yardım eden kişilere "dost" olunmamasını istemektedir.⁹⁷ Bunların dışındaki herkesle iyi geçinmek müminin başlıca görevleri arasındadır. Peygamberimizin s.a.v.'in "bir kimsenin kendisi için sevdiğini insanlar için de sevmesinin imandan olduğunu"⁹⁸ ifade eden sözleri, insanlık ve iman kardeşliğinin özünü oluşturmaktadır.

C. KOMŞULUK SEVGİSİ

Eski Ahit'te İsraililer komşularını sevmekle yükümlü tutulmuşlardır.⁹⁹ Buna göre insan kardeşine yüreğinden nefret etmemeli, öç almamalı ve komşusunu da kendisi gibi sevmelidir. Komşuyu sevmenin ölçüsü de ona eziyet etmemek¹⁰⁰ ve adaletle hükmetmektir.¹⁰¹ Eski Ahit'te sadece komşunun değil yabancıların, yani misafirlerin de sevilmesinden bahsedilir.¹⁰²

Yeni Ahit'te de en çok önem verilen iki sevgi objesinden birisi Allah, diğeri de komşudur. Matta'da, şeriatla en büyük emrin insanın Allah'ı sevmesi ve komşuyu da kendisi gibi sevmesi olduğundan bahsedilir ve bütün peygamberlerin bu iki emre bağlı olduğu ifade edilir.¹⁰³ Bunun yanında Yeni Ahit'te komşuya sadece iyi gününde değil, kötü gününde de yardımcı olmak gerektiği bildirilir. Örneğin Luka bir kişinin yaralı bir insana yardım etmesi dolayısıyla "komşu olmayı" hak ettiğini zikreder.¹⁰⁴ Buna göre İsa bir kişinin komşusunu bilmesinden değil, kendisinin bir kişiye komşu olmasından bahsetmektedir. Burada komşunun kendisi değil, komşu sevgisi ön plana çıkarılmaktadır.¹⁰⁵ Pavlus ise komşusunu sevenin bütün şeriatı uygulamış olacağı-

94 Tirmizî, Hudud, 3

95 Tirmizî, Birr, 36

96 Tirmizî, Zühhd, 54

97 Mümtehhine, 60: 7-9

98 Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71, Tirmizî, Kıyâme, 59

99 Levililer, 19:17-18

100 Levililer, 19:13

101 Levililer, 19:15

102 Levililer, 19: 33-34

103 Matta, 22: 34-40; Markos, 12: 28-34

104 Luka, 10: 29-37

105 Paul Ramsey, *Basic Christian Ethic*, s. 92-93

nı çünkü bu emrin diğer kuralların özeti olduğunu dile getirmektedir. Ona göre sevgi komşuya kötülük etmez.¹⁰⁶ Yeni Ahit'e göre kişi sadece kendi iyiliğini değil, komşusunun da iyiliğini düşünmelidir.¹⁰⁷

Kur'an'da ve Kur'an'ın yaşayan bir tefsiri olan Peygamberimiz hazret-i Muhammed'in sözlerinde komşuluk ve kardeşlik sevgisinin iç içe girdiğini görmekteyiz. Buna en güzel örnek ensar-muhacir arasındaki kardeşlik sevgisidir. Mekkeli Müslümanlar Medine'ye hicret ettiklerinde yanlarında hiçbir şeylerini getirememişlerdi. Ensar onlara çok iyi komşuluk ve kardeşlik örneği sergilemişlerdir. Ensarın bu yeni komşulara ilgisi ve yardımı o kadar ileri gitmiştir ki, Kur'an ensarın sevdikleri şeyleri dahi muhacirlere vermekten çekinmediklerini dile getirerek onların bu komşuluk ve kardeşlik sevgisini övmektedir.¹⁰⁸ Müslüman bir kişinin herkese iyilik yapması ile ilgili genel tavsiyeler ve emirler Kur'an'da yer almakta komşularla ilgili konular ise genellikle hadis-i şeriflerde zikredilmektedir. Örneğin bazı hadis-i şeriflerde iman eden kişilerin "komşuya" ikram etmesi gerektiği¹⁰⁹ ve komşusu kötülüğünden emin olmadıkça kişinin imanının kamil olmayacağı ifade edilmektedir.¹¹⁰ Ayrıca bazı hadislerde komşuya iyilik edilmesi,¹¹¹ eziyet edilmesi¹¹² ve komşunun tahkir edilmemesi istenmektedir.¹¹³ Bu hadis-i şeriflerde hiçbir din veya ırk ayrımı yapılmaksızın sadece "komşu" kelimesi zikredilmektedir. Bu da gösteriyor ki, komşuluk sevgisi ayırım gözetmeyen bir sevgidir. Bazı hadislerde ise komşuya pişirilen yemekten verilmesi, ona hakaret edilmemesi istenmektedir.

Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Hadislerde zikredilen komşuluk sevgisi ile ilgili ifadelerin ortak özellikler taşıdığı görülmektedir. Buna göre komşuya yardım ve iyilik edip kötülük etmemek komşuluk sevgisinin en önemli göstergesi olmaktadır.

D. NEFSÂNÎ SEVGİ

Nefsânî sevgi konusu Eski Ahit'te çok yer almakta, Yeni Ahit'te ise zikredilmemektedir. Yeni Ahit'te sadece evlilikle ilgili ifadeler bulunmaktadır.¹¹⁴ İncil yazarları İncil'i Yunanca'ya terceme ederken, Hz. İsa'nın mesajlarını yorumlarken şehevânî sevgiyi çağrıştıran "eros" kelimesini değil, Tevrat'taki "hesed" anlamına (Covenantal love) daha yakın diye, "agape" kelimesini seçmişlerdir.¹¹⁵ Eski Ahit'te yer alan ifadeler Hazret-i Süleyman gibi bazı

106 Romalılar, 13: 8-10

107 I. Korintoslular, 10: 24

108 Haşır, 59: 9

109 -Buhârî, Edeb, 31; i Müslim, İman, 7, 74, 76, 77

110 Buhârî, Edeb, 39; Müslim, İman, 73, Ebu İsa Mc b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Kıyâme, 60

111 Müslim, İman, 76

112 Buhârî, Rikak, 23; Edeb, 31, 85

113 Buhârî, Hibe, 1; Edeb, 30; Müslim, Zekat, 91

114 Salie Mc Faque, *Models of God*, s. 127

115 J. Bruce Long, "love", *The Encyclopedia of Religion*, IX, 37

peygamberleri şehvetlerine düşkün birer insan olarak takdim etmektedir.¹¹⁶ Tekvin’de yer alan bir ifadeye Yakub peygamberin kızı Dina ile memleketin beyinin oğlu Şekem’in ahlaka aykırı davranışlarından bahsedilmektedir.¹¹⁷ Eski Ahit’te Şimşon’un Sorek vadisinde bir kadını sevdiğinden¹¹⁸, Yerusalım’in “mekruh” işlerinden ve kadına verilen cezadan bütün tafsilatıyla bahsediliyor.¹¹⁹ Eski Ahit’te “Neşideler Neşidesi” isimli Süleyman’a ait olduğu iddia edilen bölümün baştan sona kadar, Cahiliye döneminde yazılan aşk şiirlerine benzer şiirsel ifadelerin bulunduğu görülmektedir.¹²⁰ Diğer taraftan Eski Ahit’te “nobler sense” denilen meşru bir sevgi ve evlilikten de bahsedilir. Bunun en çarpıcı örneği ise İshak ile Rebaka’nın evliliğidir.¹²¹ Yakub ile Rehal’in sevgisi de bu neviden iffetli bir sevgi olarak zikredilmektedir.¹²² Yakub’un Rehal’e sevgisi “ateşli bir aşk” olarak da yorumlanmaktadır.¹²³ Eski Ahit’te evlilik teşvik edilmekte, evlilik dışı cinsel münasebet konusunda ise çeşitli yorumlar bulunmaktadır.¹²⁴

Kuran-ı Kerim ise peygamberleri en güzel örnek olarak takdim etmektedir.¹²⁵ Kur’an’a göre Hazret-i Süleyman Rabbinin kendisine verdiği nimetlerden dolayı “hamdeden” bir kuldur ve Allah ona cinlerden, insanlardan ve kuşlardan askerler vermiş, ona kuş dilini öğretmiştir.¹²⁶ Diğer taraftan Kur’an’ı Kerim kadını erkek arasındaki sevginin varlığını kabul etmekte, erkeklerde kadınlara karşı sevgi duygusu bulunduğuna işaret etmekte ve bu ilişkinin fitrî yönüne dikkat çekmektedir.¹²⁷ Kur’an’da şehevânî sevgi konusunda en dikkat çekici husus Yusuf Suresi’nde zikredilmektedir.¹²⁸ Mısır Azizi’nin evine köle olarak satılan Yusuf, Aziz’in karısının ısrarlı talepleri karşısında efendisine ihanet etmek istemez. Kadınının Yusuf’u sıkıştırdığı bir zamanda ise Yusuf kaçarak kendisini kurtarır. Yusuf kıssasında gayr-i meşru bir ilişkiyi reddeden bir peygamber portresi çizilmektedir. Yusuf bir taraftan insan nefsinin kötülüklerini isteyen yönüne dikkat çekerken, diğer taraftan Allah’ın

116 I. Krallar, 11: 1-4; II. Samuel, 12: 9

117 Tekvin, 34: 3-10

118 Hakimler, 16: 4

119 Hezekiel, 16: 15-63

120 Neşideler Neşidesi, bütün bölümler. İngilizcesi “Song of Songs” olan bu bölümdeki aşk şiirleri son zamanlarda kutsal kitap yorumcuları tarafından “politik olarak” da yorumlanmaktadır. Örneğin bu bölümde zikredilen “charming bride” ifadesi, aslında çekici kadın veya gelin demektir. Ama bunu politik olarak yoruma tabi tutanlar, “unified notion”, yani birlik halinde olan millet şeklinde açıklamaktadırlar. Luis Stadelman, *Love and Politics, A New Commentary On the Song Of Songs*, New York and Mahwah, New Jersey, Paulist Press, 1990, s. 158-159. Bu kitab bütünüyle Eski Ahit’in “Neşideler Neşidesi” bölümünü politik olarak yorumlamaktadır.

121 Tekvin, 24: 1-67

122 Tekvin, 29: 13-21

123 John L. Mc Kenzie, “Love”, *Dictionary of The Bible*, s. 521-522

124 David Werner Amram, “Adultery”, *The Jewish Encyclopedia*, I, 216-218

125 Mümttehine, 60: 4; Ahzab, 33: 21

126 Neml, 27:14-17.

127 Ali İmran, 3: 14

128 Yusuf, 12: 22-34

kendisine bir bürhan göstermesiyle böyle bir yanlışlığın içine düşürülmemiştir. Çünkü peygamberler insanlar için güzel örneklerdir. O halde Kur'an'da peygamberler Yusuf örneğinde olduğu gibi "iffet sembolü" olarak sunulmaktadır. Kur'an kadın-erkek arasındaki "sevgiye ve şefkate" işaret etmekte,¹²⁹ insanları meşru olan ilişkilere sevk etmekte, bunun da evlilikle olacağına dikkatleri çekmektedir. Buna örnek olarak da Hz. Musa'nın Hz. Şuayb peygamberin kızlarından birisi ile evlenmesi verilmektedir.¹³⁰ Kur'an nefsanî sevginin en uç noktası olan zinayı yasaklamaktadır.¹³¹ Aslında aynı yasak Yeni Ahit'te de vardır.¹³² Bununla birlikte yine de bazı peygamberler şehvet düşkününü kişiler olarak takdim edilmekte ve aleni olarak zina ve fahişelik anlatılmaktadır. Kur'an ile Eski Ahit arasında bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da önemli bir farklılık görülmektedir. Diğer taraftan Yeni Ahit'te karı koca arasındaki sevgi ve kadınların kocalarına itaat etmeleri zikredilmektedir.¹³³ İslam dininde ise karı-koca arasındaki sevgi ilişkisinin tafsilatı hadislerde yer almaktadır.

SONUÇ

Bu kısa araştırma bütün kutsal kitapların özünde sevginin bulunduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim en son kitap olarak nazil olduğundan dolayı da diğer kutsal kitaplarda tahrif edilmiş olan bazı hususları tashih etmektedir. Bunlardan birisi nefsanî sevgiyle ilgili özellikle Eski Ahit'te bazı peygamberler hakkında zikredilen iffet dışı davranışlardır. Kur'an bunların doğru olmadığını açık bir şekilde anlatmaktadır. Diğer taraftan Hazret-i İsa'yla ilgili onun "Allah'ın oğlu" olduğu iddiasını da Hazret-i İsa'nın ağzından yalanlamaktadır. Diğer taraftan Yahudilerin ve Hıristiyanların "Allah'ın sevgili kulları" olduğu iddiası da Kur'an tarafından reddedilmektedir. Sevginin bu sayılan unsurlarla bağlantılı olan kısımları da Kur'an tarafından tashih edilmiştir.

Ortak olan yönlerden bazıları ise bütün dinlerde Allah sevgisinin varolması ve bunun insanları sevmeyi, Allah'ın emirlerini tutmayı gerekli kılmasıdır. Yani sevgi soyut bir kavram değil, tezahürleri ibadet ve ahlakla ortaya çıkan pratik bir kavramdır. Bu sevgi sadece dostları değil, inançla ilgili olmayan insanlık gerçeği ile ilgili konularda düşmanları bile sevmeyi gerekli kılmaktadır. Sevginin en önemli bir tezahürü de "affedicî" olmaktır. Allah insanları sevmekte ve onları affetmektedir. İnsan da Allah'ın bu ahlakıyla ahlaklanmalı ve insanları affetmeyi tercih etmelidir.

Netice olarak bütün kutsal metinler kardeşlik sevgisine vurgu yapmakta ve bütün insanların kardeş olduğunu hatırlatmaktadır. Bütün insanlar Allah'ın mahlukudurlar ve tek bir ana-babadan dünyaya gelmişlerdir. Farklı

129 Rum, 30: 21

130 Kasas, 28: 22-29

131 İsrâ, 17: 32; En'am, 6: 151

132 Romalılar, 13: 8-10

133 Efesoslular, 5: 22-33

dinlerden, farklı ırklardan olmaları kin ve düşmanlığı değil, tanışmayı ve sevmeyi gerektirmektedir. Bu sebeble komşular sevilmelidir. Komşunun kim olduğuna, hangi dinden olduğuna veya inanıp inanmadığına bakılmaksızın iyi ilişkiler içinde olmak gerekmektedir. Burada yaratılanları yaratandan ötürü sevmek gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.